

Դ Ի Տ Ա Կ

Բ Ի Ի Զ Ա Ն Դ Ե Ա Ն

Ի Խ Ն Դ Ի Ո Յ

Ը Ն Կ Ե Ի Ո Ւ Թ Ե Ա Ն Ա Ր Շ Ա Բ Ո Ւ Ն Ե Ա Յ

1813.

7.8.9. Յ Ո Ւ Լ Ի Ս:

Ս Ա Ք Ս Ո Ն Ի Ա.

Տեղագ. 22 Մայիս:

Կըկարդացվի Նէմյէի օրագրութիւններուն մէջ Թէ Ապրիլի 29 ին գիշերը Տանձ քային պահապանները գուրս ելերէն բերդէն ու ալէկ կըտրիճուի ըրերէն աս բերդը պաշարօղներուն դէմ, և սպառնացերէն նաև անցնիլ Վիսթօլայ գետէն անդին:

Նաբօլէօն կայսրը այնպէս խեղացի կերպովմը կարգաւորեց իրեն մեծ բանակին կերակրելնաց պաշարը, որ իմ առատութեան է բոլոր զօրքը: Քօնթէ Մաթթէօ Տումաս՝ որնոր Նաբօլէօն կայսրը գրեթէ հոգալու համար աս բաները, բերել կուտակոր նաև խիստ հեռու քաղաքներէնալ անհամար բարիք, մանաւանդ հացի: Այլ մէն օր կըհասնի Տրէշաա հարիւր հազար խոշոր սովուն գրսի քաղաքներէն. Տրէշաայէնալ կըտրվի խէլմը բազմութիւ սօմուններու:

Ֆրէյպէուկին, Քէէմիդէին, ու Լիբսիային ճամբայները գոցերէն պաշար բերող առապանները. միայն Լիբսիան կրերիկէ հոս հ հազար օխայ հաց, այսչափմընալ կուտայ Միսնիայի քաղաքնալ. շատ մեծ օգնութի կընէկոր նկատմամբ կերակրելի նոց, Վիւդօյուուկի տուգայուելը, և Ֆրանքօնիայի Պալիէուացւոց դաւառնելը. ամէն օր Մակօնցայէն կուգայ բրինձ ու կէվրէկ, և չորս կողմէն կուգան խումբ խումբ եղներու:

Կամրացվիկոր սաստիկ Տրէշաայի նոր քաղաքը. կամուրջին դըուսը կամրացուեն կոր ահեղ պատնէշներով. ամէն օր կըբանին հոստեղվանքը հազար հոգիէն աւելի:

Շատ գեղեր զայ եղաւ Լուդօնի պատերազմին պատճառաւ. ան գեղերը ուսկից օր Մոսկովները Պաուշները եա քաղվեցան, բոլորովն ապականեցին:

Լուդօնի պատերազմին մէջ Մոսկովը բոլոր յոյսը գրեթէ իրեն ձիաւորներուն վրայ, բայց Նաբօլէօն կայսր խեղացի կառաւ.

25 ին :

Վաթուկոն կայսրը իրկեց երկու հոգի
Պառուգձէնէն Տրեզորա խաղար տալու հա-
մար Սաքսոնիայի Թագաւորին, թէ աս քա-
ղաքը հիշ փնտմը չէ քաշէր, ոչ պատերազ-
մի թօփի կիւլէնէրէն և ոչ թշնամիներէն,
վն զի Ժամանակ չեն ունեցեր : Մոսկով-
ները կըշարունակենկոր իրենց ետ քաշվի-
լը : չեղիտըվեր մինչև հիմայ թէ արդեօք
դէպ 'ի վերին Օտէն քաշվին պիտոր, թէ
դէպ 'ի Մակաու : Երբոր կըօհաուեն աղա-
տեցաւ պաշարմանէ, բացվեցաւ ասպհով
Ֆրանսիացիներուն ճամբան Օտէն գետը անց
նեղու : Վերջի պատերազմին խիստ շատ
մարդ կորսնցուցերէ եղէր Մոսկովը : բո-
լոր մոսկովին բանակը խաղցուցերէն իրենց
ձիաւորները : Պառուգձէն ու ուրիշ պղծիկ
քաղաքները մինչև Ելլալ լըցուն են վերա-
ւորվածներով : Անթիւ անհամար կերակ-
րելնայ պաշարներու առապաներ կանց-
նին կերթանկոր աս քաղքէն Ֆրանսիացի
մենծ բանակը : (Օրագր. կայսեր :)

Պ Ա Վ Ի Ե Ռ Ա .

Մօնաթ. 3 Յանիսի :

Աս տէրութե՛ գունդին զօրապետը՝ որուն
անունը էր Միլէր, և անուանի կըտրիճու-
թի, մայիսի 21 ին Օտէնէն Աւելուսթէն
պուռի երթալու Ժով, գերի բռնեց Վինթ-
ձէնսթէին Մոսկովի ձէնէնալին պատե-
րաղմին օդնականը՝ հանդերձ մէկ ուրիշ օֆ-
ֆիլիալովը ու խէլը խաղախներով : Սախ-
սէ Բօնթէն՝ որ էր չորրորդ ձիաւոր գուն-
դին զօրապետը, ամսուս 23 ին, պատույ
ըսված գունդին խաչը պարգև առաւ Դա-
թօլէօն կայսրէն :

Պալիէնապուց գունդէն զայ եղաւ 20 ին,
21 ին պորգմներուն մէջ, 4 օֆֆիլիալ, 54
զինուոր : ասոնցմէ զատ վերաւորվեցան 10
օֆֆիլիալ ու 34 զինուոր :

Միլէր զօրապետը առաջներորդ ձիա-
ւոր գունդին, 4 զինուորով խայտ եղաւ
պատերազմի ատեն :

(Օրագր. կայսեր :)

Պալիէնալ. 25 Մայիսի :

Վաթուկոն կայսեր ըրած յաղթունը մայի-
սի 20 ին, 21 ին, 22 ին, 23 ին այնչափ մեծ է
որչափ որ պատերազմեցաւ ու յաղթեց մէկ
թշնամիին, որ բոլոր իրեն զօրութիւն ճա-
կատերէր, և առջի կառավարող ձէնէնալ-
ները էին իրենց կայսրը ու Թագաւորը :
Քան զատ անէլի զօրութի հիշ մէկը չէր-
կըրնար ունենալ՝ ինչ որ աս պատերազմին
մէջ ունէր Մոսկովը ու Պառուգ :

Մոսկովին բանակը բաղկացրեր Բօս-
թանիին մեծ տուքային էն ընտիր զօրքէն,
կայսերական սպհապան ըսված գունդե-
րէն, Միլիթիատովտը, Թօրմածով, Տօք-
թօրով, Վինթիմիլիթօս ու Պէսի ձէնէն-
ալներուն գունդերէն, նմանապէս Լան-
ժէնօն, Թոքօհէլիզադ ու Սաս ձէնէնալ-
ներուն գունդերէն : Պարբաթ Թօլի ձէ-
նէնալը եկաւ Թօրմէն, Սաքքէն ձէնէն-
ալնալ Քալիսթէն : Ասոնց հետ միացաւ
բոլոր Պառուգ զօրութիւն՝ որոնց գլխաւորը
էր ձէնէնալ Եօքը :

Ք Ր Ա Ն Ս Ա .

Պալիէնալ. 4 Յանիսի :

Համառօտութի մէկ թուիլի՛ ոչնոր իզէր
Քոսա ձէնէնալը՝ Սպանիայի մէջ եղած հիւ-
սիային զբաղ գլխաւոր ձէնէնալին, պապիւլ-
Քալիթօ Բեթիէն առնւելը :

Քասթրօ-Ուրախալէս . 12 Մայիսի 1813 :

Իմ ձէնէնալս .

Ձեր տէրութե՛ կըբաղձար որ Քասթրօ-
Ուրախալէսը առնուի Թշնամիներուն ձեռ-
քէն : Աս բերդը էր մէկ ցամաքակղզիին
մէջ չորս կողմէն ամրացած աշտարակե-
րով, ու խիստ յարմար տեղ պատասպարի-
լու : աստեղն սպհապան զօրքը կըբաղկա-
նար 1200 խպերիական պարգալիներէ,
ուներ 27 ը կոորալ Թօփ. իսկ ծովէն 7
խնկիլիզի պրիկ ըսված նաւ, 3 ալ Սպա-
նիօլի Թօփի նաւակ կեցերէին աս տեղիտ
պաշտարանութի համար : Աս բերդը առ-
նելու համար պատերազմով շատ մեծ պատ-
րաստուի կուզէր Թօփերու Թօփիներու :
Աս բերդիս պաշարմանը համար տեղիտ
ված

ված պատրաստութիւն Ման Սէպաստիանին մէջ չկրնալով հասնիլ մեղի ծովով, անոր համար մենք ալ բռնադատեցանք նորէն պատրաստութի տեսնալու, ու հանելու մեղի պէտք եղած թօփերը Մանթօնային թերսիսանայէն:

Քառու Ճէնէնալը հրամայօղը աս ըսած քաղքիս, ամմէն հարկաւոր պատրաստութիւններ տեսաւ ինծի համար: 24 սահաթ վան մէջ պատրաստեց 3 կտոր ամենախոշոր թօփ, 3 ալ միջակ, մէյրնալ հաւան թօփի. ասոնցմէ զատ տրվաւ մեղի հարկաւոր եղած կահկարասիներ, կերակրէ ղենաց պաշար ու խէլմնալ թօփ՝ Մայիսի մէկին աս ամմէն պատրաստութիւնները եկան Սանթանայէն խալարէզ՝ ծովով, և ինչ կիկիզը չհամարձակեցաւ բանիլ ընել ասոնց. իսկ խալարէզէն մինչև Քասթրօ մեծ աշխատութիւն ու շատ ժամանակ կորսնցընելով հաղիւ տարինք. փոռ թուքալին զօրաց առաջին գունդը իրենց ձեռքին վրայ բերին գրեթէ ամմէն բան. աս գունդը եկաւ բանակեցաւ Քասթրօյին առջև՝ ուղաւորէն 10 օր առաջ, և պէտք եղաւ որ աս գունդը հոգայ անտեղը երկու բուն, մէյրն որ ժողովէ իրեն համար աստիէն ան դիէն կերակրեղինաց պաշար, մէյրնալ իրեն քովը մօտիկցած թշնամիները վռնտէ: Ապրիլի 29 ին, 39 երրորդ հեռակներուն դունդը միացած ուրիշ գունդիմը հետ, յաղթեց փառաւորապէս մէկ թշնամեաց գունդիմը՝ որոնք միացած էին Քասթրօյին ու Հէրբէրօին հետ:

Մայիսի 3 ին փոռ թուքալին զօրաց չորրորդ գունդը 500 կով պատրաստէն ետեւ Սանթանայի բերդին մէջ, ելան անկից գալու համար թուռչիսա որպէս զի սանձէն պալը ընէն Պիսքալեալին, ու Սանթանա տէն գաւառին թշնամեաց յորքը, որոնք կը պատրաստվէին կոր Քասթրօյին օգնութի հասնելու: Սարրու Ճէնէնալը խրկեց ինծի մէկ պագալիօնմը օգնութի համար: Սոյն ժամանակը Քալօմպլինի Ճէնէնալնալ խրկեց Պիսքալեալին Քասթրօյին առջևը Սէն-Բօլ Ճէնէնալը խաղաղական գունդով, մէկ հաւան թօփով, 3 կտորալ հասարակ թօփով: Մայիսի 4 ին բերդը պատրաստեցաւ ցաւ ցամաքէն, և ան ջուրերուն ճամբայնէր որ ներսը ընով կը լեցնէին քոցվեցաւ. դէպ իցամաք մօտեցան ինկիլիզին պրիկ

ըսված նաւերը և սկսան կարկուռիպէս կըրակ թափել մեր վրայ. բայց աս կրակին շամթան աւելի շատ էր քան թէ իր ըրած միաւոր, աս գործողութիւն ամմէն օր կընէին մինչև որ շարվեցան մեր թօփերը բերդին պատերուն վրայ, անկից ետեւ 2 հաւան թօփի բաւական եղաւ զանոնք հեռացնել մեր մօտերէն:

Մնուս 6 ին դիշերը քաշեցին պատնէշ 130 կանգուն հեռու բերդին պատէն. ամսուս 7 ին առաւօտը ամմէն մեր բանորները մնացին ապահով ծածկի տակ, սոյն միջոցի մէջ կը շինվէր կորալ Ռէ ֆի Ռօմա թօփի գնելու տեղը՝ պաշտպանելու համար ետեւի կողմէն բերդին հետ զարնվօղ զօրքը, նմանապէս Էլ-ճէնիօ թօփի գնելու տեղաւ, ուսկից որ պիտոր թափվէր թըշնամեաց վրայ. թօփի կիւլէները անձրեւի պէս: Մնուս 7 ին դիշերը մէկ պատնէշ մընալ քաշեցինք բերդին առջև՝ որուն գլուխը հաղիւ թէ 70 կանգուն հեռու էր բերդի պատէն և անունը էր պատնէշ կայսերական, աս պատնէշը շինելու համար 2 դիշեր աշխատեցանք. յետ սրոյ աս պատնէշները քաշեցինք մենք, թշնամիներս ետեւ առանց դադրելու գիշեր ցորէկ սաստիկ կըրակ կընէր մեր վրայ թօփով թիւֆէն կով: Մնուս 9 ին առաւօտը Էլ-ճէնիօ ու Ռէ ֆի Ռօմա թօփի տեղերը սկսան մէկէն կրակ ընել, և շուտով առին բերդին դիմացի բարձր տեղը, թէպէտ և հոնտեղի թշնամիին թօփերը խոշոր ու շատ էին քան զմերինները, ասկից թօփերը վար ինչեցուցին ու փախուցին: Ինկիլիզները 3 կտոր խոշոր թօփով ցամաք ելան ու եկան մէկ պզտիկ կըղզիմը՝ որ մօտիկ էր Քասթրօյին, և աղէկ տեղ բերդը պաշտպանելու համար: Մնուս 10 ին իրիկվան դէմ կատարեալը մենցաւ կայսերական ըսված սլանէնը, հետեւալ դիշերը 2 գունդ պալթաճիներու մօտեցան մինչև բերդին պատերուն տակ, կը կըտրեցին քէնարը որչափ ծառ կարնէ, ու չորս կողմէն սկսան պատերը բլցունել, և ճամբայ կըցըցնէին թէ ինչպէս պէտք է հասնիլ ան պատռտած բերդին պատերուն տակը. աս վտանգաւոր գործքը ի գործ դրովեցաւ կատարեալ կերպով զարհօրեղի թշնամիին կրակին տակը:

Մնուս 11 ին երբոր կը լուսնարկօր օրը, կայսերական պատնէշը սկսաւ կրակ ընել Քասթրօ

Քաւթրօի բերդին պատերուն վրայ, ու շրջանակը եղած աշտարակներուն վրայ • կէսօրվնէ ետե մօտիկ սահաթը չին, բերդին պատէն թափած քարերը լըցուցին ան փոսերը՝ որ կամօք պատերազմէն առաջ բացերէին բերդին շրջանակները, պատին վրայ բացինք մէկ ծակմը Թօփի զօռով 30 ոտք լայնութիւն:

Ես կարծեցի Թէ բաւական է աս ծակը ներս մտնալու հմը, այսպէս կարծեցին և Ինկիլիզներնալ որ կեցերէին մօտիկ իրարէն մէջ • և ասոր համար իրենց հոնտեղը կէնալը ապահով չխեպելով նաւերը կրեցին իրենց Թօփերը, և իրենք ալ մօտան հեռալան • մեր պատնէշներուն պահապանները լըցին բացայայտ որ Քաւթրօյին զօրքերը ու քնակիչները մեծ բարկութիւն կը պատուային Ինկիլիզներուն ետեէն՝ երբոր մօտան իրենց նաւերուն մէջը փախելու համար:

Մայիսի 11 ին իրիկվան սահաթը 8 ին, Քաւթրօ պաշարող զօրացէն կը արիւծ գունդը կարգաւորվեցան առնելու համար աս բերդը յարձակմամբ, միջնորդութեմ սան գունդներու միւլիֆէնէրն: Երկդ, 6 երդ, 6 հերդ, 69 երդ, ու 76 երդ գունդերը մէկ տեղ միացած, ունելով իրենց վրայ հրամայող Ճէնէրալ Լարուսը, ճակատեցան աջ կողմը բերդին պատը ծակող պատնէշին • Կռահաթիւն ըսված զօրաց գունդը Կօտին զօրապետին իշխանութեմ տակ, ճախատեցան զուգահեռական ըսնակի կեդրոնին առջև • 39 երդ գունդը կեցերէր ետէկ աս խումբերուն ետեւը: 4 խումբ զօրաց, և 4 խումբալ գալիան խարապինա բանեցունողներ մէկտեղ միացած Մաքիւթրէլի զօրապետին կառավարութեմ, պահ վըտեցան ընտան ետեւ եղած Ժայռերուն մէջ՝ Պիլպաուէն գունդէն 100 կանգուն հեռու • ամեն զինուորներուն ձեռքը կար սանդուխ, և պատրաստ էին հէմէն ձաթ կելու ան պատերուն վր ռը տեղ որ կար քիչ զօրութիւն • երբոր նշանմը արվեցաւ կրակով պաշարող պատնէշներուն շուտմը Փրանսըզները դարձանները յարձակեցան լապելով մէկը դէպ ի ծակած պատին կողմը, մէկալը Պիլպաուէ գունդին մօտ եղած ամրոցին անկիւնը • շուտմը գրվեցաւ սան,

գունդները պատերուն վր, և անցան պատին ծակէն, երկու կողմէն ալ աղէկ յաղուութիւն ունեցաւ մեր զօրքը ներս մտնալու: Սպանիոյն զօրքը որ կը պաշտպանէր ան տեղը հաղու Թէ կրցաւ 2 Թօփ պարսիւ մեր վրայ, զարհուրած ու սարսափած զինուորներուն ալապիկէն որոնք զօրը կը թընտացընէին իրենց ձայնովը սօսալով Ինչ քիչ արհայ: Թշնամիները տեմնալով այսպիսի կորիւծ ու կատաղի յարձակումը իրենց վր՝ հէմէն փախել ջանացին, մէկ քիւլը դէպ ի ծով մէկ քիւլընալ դէպ ի ուրիշ կողմ • ամեն Թշնամիին զինուորները որ ճամբան գընընվեցան, սպաննեցին Թիւլ Ֆէնկի վր եղած խառով: Բոլոր գիւրը Սպանիոյն պահապան զօրքը ամրացան մէկ ամրոցին մէջ ու սկսան քաղքին վր սառաիկ կրակ ընել • մեր զօրքը որ պահվեալ էր Ժայռերու մէջ շատ մարդ ըսպաննեցին ան Թշնամեայ զօրքէն որոնք նաւակներով կուգէին փախել: Ինկիլիզները աւտոնցմէ շատը պաթրմիւլ ըրին՝ երբոր մեր վրայ կրակ կընեաէին զասոնք պաշտպանելու համար: Առաւօտեան սահաթը 2 ին, ամրոցին մէջ կար 100 սպանել միայն: Կուլիկէ զօրապետը 6 երորդ գունդին գլուխ կեցած իրեն գունդին վրայ տան գունդներ գրած ելաւ պատերուն վրայ ու մէկ Թօփիւր ծակէն ներս մօտան • բոլոր Թշնամիները որ էին աս ամրոցին մէջ կէսը սպանվեցան, կէսնալ ծովը ձգվեցաւ:

Պաշարումը ու յարձակումը Քաւթրօյին վրայ մեզի նստաւ 50 հոգեւոյ մեռնողներով միաւորվածներով, Թշնամի մեր 6 խումբէն աւելի մարդ կորսնցուց: Եւ չեմ կըրնար ինչպէս պէտք էին դովել երկայնմտութիւն որ բանեցուցին զօրքերը աս գործքերու մէջ, և կը արիւծութիւն որ ջըցուցին բերդին վրայ յարձակելու ատեն:

Իրաւոր Թօփերնին խիստ քիչ էր, բայց պակասութեմ տեղը լըտց ան քիչը կառավարողներուն արագութիւն ու ճարտիկութիւն: Քայօթ զօրապետը որ կը հրամայէր բերդը պաշարող Թօփիներուն՝ մեռաւ մեր կողմէն:

Ճառայ քոյ ԷՆ ԷՆ •

Հասարակեալ • Ճէնէրալ Փուա:

Աս գործքը՝ որ է պատմութիւն հիմակվան ատենիս, տասնըհինի օրը մէյմը կը աղպիւն, ԻՎԵՆԵՏԻԿ ԻՎԱՆՍ ՍՐԲՈՅՆ ԱՆԶԱՐՈՒԻ: